

DIE GESCHICHTE EINER KLEINEN STADT*

(IV)

GEORG GEIB

VIII

Prin *Patenta imperială din 7 septembrie 1848*, în Bucovina s-a abolit iobăgia și robota. Se pare, însă, că populația din Gura Humorului o ducea foarte bine în condițiile de până atunci și, așa cum se relatează în *Cronica bisericii catolice locale*, nu era mulțumită cu noua stare de lucruri și regreta situația de dinainte, „când oamenii mai aveau bani”. Drepturile locuitorilor de a aduce lemn de construcție și de foc din zonele împădurite, de a folosi poienile pentru pășunat și pentru hrana animalelor, precum și de a îngrășa porcii cu jir din zonele fostelor mănăstiri au devenit drepturi de servitute, care, pe baza *Patentei imperiale din 5 iulie 1853* (publicată în „Foaia legilor imperiale” din același an) au trebuit să fie răscumpărate de către Fondul Religionar prin cedarea unor părți de pădure și pășune. Pe baza patentei imperiale amintite, pentru rezolvarea acestor situații a fost stabilită o comisie specială, Comisia cezaro-crăiască a Țării Bucovinei pentru degrevarea și reglementarea proprietății, care a avut nevoie de mai mulți ani pentru terminarea lucrărilor. Astfel, la 31 martie 1864, între numita comisie și comuna Gura Humorului a fost încheiat un acord, ratificat la 24 iunie în același an. Documentul se găsește în original la Arhiva Națională de Război din Cernăuți. Potrivit acordului, comuna Gura Humorului a primit, în schimbul renunțării la drepturile asupra lemnului, pășunii etc., pădure și fâneață în suprafață totală de 1 338 pogoane. Pentru acestea, comuna renunța la orice fel de pretenție asupra restului de proprietăți ale Fondului Religionar. Fondul își rezerva, însă, dreptul de a folosi nestingherit drumurile din zonele cedate și de a construi unele noi pentru transportul lemnului din pădurile sale. Granițele definitive ale zonelor de pădure și de pășune răscumpărate au fost stabilite prin *Protocolul nr. 126*, perfectat la 25 mai 1865.

Acorduri asemănătoare au încheiat și comunele învecinate: Bori, colonie germană, veche de 30 de ani, la 24 martie 1863, primind în schimb 200 de pogoane de pădure; Voroneț, la 24 octombrie 1871 (547 de pogoane de pădure și pășune);

* Text tradus și îngrijit de: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Mănăstirea Humor, la 5 martie 1871 (peste 1 000 de pogoane) și Poiana Micului, la 6 aprilie 1866 (484 de pogoane).

Drepturile comunei, obținute prin răscumpărarea drepturilor de servitute, vizau la început toți locuitorii stabiliți pe teritoriul comunei la data publicării legii, în anul 1853, adică inclusiv casa cu nr. 220. Cei care au venit ulterior nu s-au bucurat de aceleași avantaje. Locuitorii stabiliți mai demult plăteau pentru un stângen de lemn de foc din pădurea comunei taxa de 10 cruceri, în timp ce pentru locuințele noi taxa era de 20 de cruceri. Mai târziu s-a renunțat la această diferență.

Drepturile de servitute au rămas valabile numai într-o singură privință, și anume: parohia ortodoxă primea în continuare, de la Fondul Religionar, teren arabil (de obicei 12 fâlcii = peste 25 de pogoane) ca „sesie” și o anumită cantitate de lemn de foc ca „tain”. Casa parohială ortodoxă din Gura Humorului primea anual 14 stângeni de lemn de foc în locul unei sume fixe de bani. Casa parohială catolică beneficia de un drept similar pentru lemne de foc încă din anul 1812, drept reînnoit prin *Decretul imperial nr. 44 789*, din 16 octombrie 1839.

Pușinii catolici din Bucovina, care trăiau acolo înainte de ocuparea provinciei de către trupele austriece, s-au aflat sub oblăduirea episcopului de Bacău până în anul 1779. Luându-se în considerare capelanii militari ai regimentelor austriece din Bucovina, care ofereau sprijin duhovnicesc și populației civile, catolicii din Bucovina au trecut sub jurisdicția Arhiepiscopiei din Lemberg. La retragerea administrației militare, fostele capele militare erau deja transformate cu câteva luni înainte în capele locale. În sudul Bucovinei, pentru supravegherea graniței din câteva localități, au rămas trei regimente, numite „cohortes”. Pentru soldații catolici din aceste regimente, care erau și cei mai numeroși, a fost ridicată o capelă militară la Vama. Primul preot militar a fost călugărul carmelit Paul Harrasch. Deoarece Gura Humorului avea o poziție geografică mai avantajoasă și o populație majoritară catolică, Harrasch s-a mutat aici în anul 1784. Mica biserică de lemn din Vama a fost mutată la Gura Humorului și amplasată în apropierea cazarmei, nu departe de actuala biserică ortodoxă. Așadar, începând cu anul 1784, în localitate s-au oficiat slujbe și s-au citit cărți bisericești catolice. Capela militară din Gura Humorului era subordonată autorității militare – „superior castrensis” – din Lemberg, precum și episcopului militar din St. Pölten.

Paul Harrasch a murit în anul 1803. Din lipsă de preoți, capela a fost refolosită abia din anul 1806. Între timp, serviciul divin era oficiat, pe rând, de către unul dintre cei doi preoți desemnați pentru întreaga parte de sud a Bucovinei, de la Suceava până dincolo de Gura Humorului, și anume călugărul capucin Franz Mairhauser și călugărul iezuit Theodor Lazar. În anul 1806 a fost numit preot militar, *Ex Ordine Bernardinorum*, călugărul Marianus Meszenas. Acesta a fost urmat, în anul 1815, de către Lazar, cel menționat anterior, care s-a pensionat în 1822.

Deoarece numărul catolicilor din Gura Humorului creștea permanent, în curând mica și vechea biserică din lemn a devenit neîncăpătoare. Cu prilejul vizitei sale în Bucovina, Împăratul Franz I a dat ordin ca să se construiască biserici noi în mai multe aș

nouă, din piatră, consolidată de mai multe ori de-a lungul timpului, care mai păstrează și astăzi, deasupra ușii de la intrare, inscripția „Sumptibus imperatoris augusti Francisci I. anno MDCCCXI”. Biserica a fost sfințită abia în la 27 iunie 1826, în prezența Arhiepiscopului de Lemberg, Andreas conte de Ankwitz, și a primit numele de Biserica „Sfânta Treime”. În timpul lucrărilor de renovare din anul 1923, la inițiativa unui funcționar zelos al Poliției Securității, din inscripția amintită au fost îndepărtate cuvintele „imperatoris Francisci I.”, sub pretextul că acestea ar îndemna la o atitudine ostilă față de stat și ar trezi amintiri mai puțin plăcute. Întrucât niciodată nu i s-a reproșat că ar fi avut o astfel de atitudine, populația catolică s-a simțit foarte ofensată. De altfel, guvernul austriac nu numai că nu s-a atins de bisericile care existau deja în provincie, ci s-a preocupat de conservarea și protejarea lor.

IX

Biserica catolică a desfășurat în Bucovina o activitate bogată. Arhiepiscopul, conte de Ankwitz, relatează împăratului în anul 1822: „Numărul catolicilor din Bucovina este proporțional mai mic, dar ar putea fi ridicat prin vizite frecvente, având în vedere starea de înapoiere a preoților ortodocși.” Ca urmare, la 1 ianuarie 1823, Consistoriul arhiepiscopal din Lemberg a trimis către comunitățile catolice din Bucovina, „propter autum in eo loco animorum” („pentru înmulțirea credincioșilor din acel loc”), un grup de misionari ieziuiți, constând dintr-un călugăr superior și 3–4 călugări asistenți („coadjutores”). Sediul acestor misionari s-a stabilit la Gura Humorului. Dintre cei 5 călugări ieziuiți, doi se ocupau cu administrarea capelelor din satele Putna și Voievodeasa. În timpul misiunii ieziuite, care a desfășurat o activitate rodnică, la Gura Humorului au funcționat, în calitate de călugări superiori: Andreas Pierling (1823–1829), Adam Kossakowski (1829–1837), Gaspar Stiebel (1837–1841), iar în anul 1842 Franz Cornet. În aceeași perioadă sunt numiți preoți asistenți: Josef Steidler, Johann Nepomuk Stöger, Oswald Rausch, Franz Cornet, Josef Polankay, Franz Senkiewicz, Anton Iann, Carl Szczeparow, Johann Guillemanid și Zacharias Ledergerw. Activitatea misiunii ieziuite se poate observa cel mai bine dintr-o statistică a vremii. Dacă în anul 1820 la Gura Humorului existau numai 303 de catolici, în 1845 numărul acestora ajunsese deja la 705.

În anul 1842, misiunea ieziuită a părăsit Gura Humorului. Postul de preot a fost ocupat în anul 1843 de către Anton Bereznicki din Borăuți, Bucovina. Consistoriul din Lemberg îl prefera pe acesta din urmă, întrucât, bucovinean fiind, cunoștea foarte bine limba „moldovenească” și modul de viață din provincie. Totuși, deoarece biserica din Gura Humorului avea în grijă peste 30 de comune, sarcina preotului era deosebit de grea. Odată cu reintroducerea preoților mireni în administrația clericală, la Gura Humorului a fost angajat un ajutor de preot catolic, numit cooperator. Prin *Ordinul imperial din 25 noiembrie 1845*, biserica de aici a fost ridicată la rangul de parohie, iar preotului paroh i s-a fixat o remunerație anuală de 400

Preotul paroh Anton Bereznicki a administrat parohia din Gura Humorului până în anul 1864, când a fost pensionat din cauza problemelor de sănătate (printre altele, suferea de delir). A murit în anul 1867 la Cernăuți. În timpul cât a fost paroh, un caporal evreu al Batalionului de graniță, pe nume Mordko Zweig, a fost botezat în religia catolică, primind numele de Johann Zaczanowski. Tot în timpul lui Bereznicki, vechiul cimitir catolic, aflat lângă drumul principal (între gospodăriile familiilor Klostermann și Pruncul), a fost mutat. Pe locul său a fost amenajat un parc. Astăzi, terenul este folosit ca grădină, pentru cultivarea legumelor, deoarece frumoșii copaci de odinioară au fost tăiați de către trupele rusești în timpul Primului Război Mondial. Înainte de Primul Război Mondial, aici ar fi trebuit să se construiască Gimnaziul Real, dar planul a fost abandonat. În anul 1845 a fost amenajat cimitirul nou, care, cu trecerea anilor s-a extins de mai multe ori.

În anul 1847, în parohia din Gura Humorului s-a petrecut un incident rar întâlnit în istoria bisericii catolice. Preotul asistent, Josef Burkhardt, care fusese trimis aici împotriva voinței sale, a fost găsit spânzurat în cameră. În cronica parohială se consemnează: „ipse se suspendit in cista etquidem in cubiculo cooperatoris” („el s-a spânzurat în odaia sa, și anume în cea a cooperatorului”).

După o perioadă de câteva luni, când parohia a fost administrată de Erasm Neuburg, la 4 ianuarie 1865, la Gura Humorului a fost numit preot paroh Josef Neumann. Acesta a adus îmbunătățiri cu privire la starea bisericii și a casei parohiale și a comandat, în anul 1872, un ceas pentru turn, păstrat până în prezent. Neumann a murit subit în 1878.

Succesorul său a fost Felician Preysentanz, primul „cooperator” din Gura Humorului, desemnat în anul 1843. S-a pensionat în 1888, la o vârstă înaintată. Lui i-a urmat, în 1898, Clemens Svoboda, care a desfășurat o activitate încununată de succes până în 1905 și căruia i se datorează decorarea bisericii și extinderea casei parohiale după marele incendiu care a nimicit orașul în anul 1899.

Următorul preot paroh, Karl Morossiewicz, originar din Gura Humorului, a fost un adevărat protector al comunității catolice locale, îndeplinindu-și misiunea cu atâta dăruire și dragoste, încât nu numai că a dobândit afecțiunea enoriașilor, dar s-a bucurat și de respect din partea celorlalți locuitori ai orașului. Neuitat va rămâne devotamentul cu care s-a implicat în ajutorarea tuturor cetățenilor din Gura Humorului în timpul Primului Război Mondial. Când a fost chemat să ocupe postul de preot paroh la Rădăuți în anul 1923, înainte de plecarea sa, orașul l-a declarat cetățean de onoare în semn de recunoștință. Lui i-au succedat Josef Kluczewski, apoi Karl Schüttler, care la scurt timp după aceea a fost mutat ca profesor de religie la Câmpulung. Parohia a fost preluată de Sigismund Mück, care a rămas în funcție până la strămutarea germanilor din sudul Bucovinei în Germania.

Cronica comunității catolice parohiale din Gura Humorului, scrisă în primele decenii în limba latină, apoi în germană de către preoți militari și parohi, conține informații extrem de valoroase, nu doar despre comunitatea catolică locală și din împrejurimi, ci și despre istoria așezării. Preotul paroh Svoboda a alcătuit, pe baza condicilor bisericești o *Canta a amintirilor Liber memorabilium* –, continuată de :

X

Pentru dezvoltarea agriculturii, a comerțului și a industriei în Bucovina, provincie slab populată, împăratul Franz I a dispus, după vizita sa, stabilirea coloniștilor germani îndeosebi în zonele ce aparțineau Fondului Religionar. Astfel, în decursul unui deceniu (1835–1845), au apărut mai multe colonii germane, în principal în sudul Bucovinei (Negruleasa, Bori, Poiana Micului, Voievodeasa etc.), ai căror locuitori erau originari din Boemia. Acești coloniști au fost numiți de populația autohtonă „taișpini”. În apropiere de Gura Humorului, la Bucșoia, se stabiliseră de bună voie zipseri, încă din anul 1810, care lucrau ca mineri. În 1817 au luat ființă coloniile de tăietori de lemne Frasin și Păltinoasa.

În anul 1835 populația catolică din regiune a devenit mult mai numeroasă prin înființarea coloniei germane Bori (Boureni). În vara aceluiași an, 30 de familii germane, originare din districtul boemian Prachin-Pisek, s-au adresat „onoratei Administrații Camerale cezaro-crăiești” din Cernăuți cu cererea de a se stabili în această zonă. Biroul cercual și-a dat acordul pentru o astfel de acțiune, care viza o regiune slab populată și care oferea posibilitatea de a menține siguranța publică, deseori periclitată.

Famiile amintite au fost trimise la sediul Administrației Fondului Religionar din Solca, însărcinată cu găsirea unui loc potrivit pentru stabilirea coloniștilor. La 5 iulie 1835, între aceștia și Fondul Religionar s-a încheiat un contract, semnat de administratorul silvic, Niedenthal, și un reprezentant oficial al Administrației Regionale, Johann Koch, din Partea Fondului, și de reprezentanții coloniștilor germani, Christof Reichart, Georg Hellinger și Josef Schafhauser. Martori la semnarea contractului au fost Traugott Holzdräger și Victorin Woynarowicz. Ca loc de așezare, a fost ales un teren cu pădure și pășune în apropiere de Gura Humorului, în raza localității Mănăstirea Humor, străbătut de pâraurile Bouri, Scutaru, Locotarca, Kozoc, Pinteia, Dorhian, Cărămidăriei și Bocanci.

Zona era pe atunci complet împădurită, iar lemnul nu avea nici o valoare, fiindcă transportul lemnului era dificil. Noii coloniști au primit, pe cap de familie, câte doi stânjeni de teren ca loc de casă și grădină, 8 stânjeni de teren arabil și 20 de stânjeni de pădure și pășune. Bineînțeles, suprafața a trebuit să fie mai întâi defrișată.

Numele celor 30 de familii trecute în contract sunt: Christof Reichard, Georg Hellinger, Christian Meidel, Franz Rippel, Jakob Gerhard, Wenzel Hilgarth, Georg Brandl, Josef Gärtner, Veit Seidel, Sebastian Weilisch, Johann Lang, Josef Hoffmann, Johann Haas, Franz Klosterman, Johann Johannstädter, Anton Tischler, Georg Schafhauser, Josef Pinter, Josef Schafhauser, Johann Schafhauser, Christian Hartinger, Michel Kisslinger, Johann Stauber, Jakob Koller, Johann Schaetz, Anton Schaetz, Josef Plisner și Lorenz Zoglauer. Ele veneau din localitățile germano-boemiene din districtul Prachin-Pisek, regiunea Pisek: Rehberg, Seewiesen, Bergreichenstein, Unterkörmsalz, Lanøendorf, Sattelberg, Ausserøefilde, Hurkenthal, Erdberg, Wint

Pentru cedarea pădurii și pășunii, localitatea Mănăstirea Humor a fost despăgubită de către Fondul Religionar cu o suprafață dublă de pădure, aflată în apropiere. Protocolul încheiat la 16 iulie 1835 în cancelaria oficială din Gura Humorului, privind cedarea de către comuna Mănăstirea Humor a parcelei necesare pentru locurile de casă și grădini, a fost semnat de „bătrânii” acelei comune, chemați acolo în acest scop. Ei au arătat că cedarea parcelei se face de bunăvoie, fără nici un fel de constrângere. În calitate de martori din partea comunei Mănăstirea Humor au semnat: [o persoană cu] un nume ilizibil, în chirilică, apoi Ioniță Chirpiș, iar ceilalți doar cu o cruce, deoarece erau neștiutori de carte – Zaharie Buburuzan, Ștefan Hojbotă (vornic), Vasile Buburuzan, Constantin Moțoc, George Văcar, Istrate Buburuzan, Nicolai Ucraineț, Maței Hojbotă, Vasile Macovei, Gavril Hojbotă, Iacob Jucan, Nicolae Chelar, Ștefan Todoraș, Nicolae Petenghea, Zaharie Văcar, Leontie Bangău, Iosif Bodai și Miron Jucan. Alături s-a pus pecetea comunei Mănăstirea Umor, care reprezintă un turn între doi brazi și numele „Homor” cu caractere chirilice.

Interesant este raportul întocmit în favoarea coloniei de către administratorul silvic Niedenthal și trimis mai înainte, la 4 iulie 1835, biroului cercual. Așezarea Gura Humorului era aproape înconjurată de păduri neexploatabile; numai Ocolul silvic deținea 15 775 stânjeni de pădure; producția anuală efectivă de lemn abia dacă atingea 1/5 din producția anuală potențială. Transformarea pădurii în teren cultivabil nu era posibilă și nu se întrevedea nici o modalitate de vânzare a lemnului de prisos pentru construcție sau pentru foc. Coloniștii trebuiau să-și procure lemnul necesar construirii și pentru consumul zilnic, „conform convenției”, dar restul nu putea fi folosit decât la arderea potasei, în cuptorul de la Frasin. Se avea în vedere ridicarea comunei Gura Humorului la rangul de târg și se considera că germanilor le-ar fi fost ușor să frecventeze biserica „latinească” și Școala Normală de acolo, deoarece drumul și podul care făceau legătura cu Gura Humorului se aflau și ele în apropiere.

Nu în ultimul rând, prin poziția ei și apropierea de „drumul comercial spre Transilvania”, localitatea ar fi oferit coloniștilor posibilitatea de a-și vinde produsele în zonele muntoase mai înalte. Pe de altă parte, ei ar fi fost capabili să-i ajute pe locuitorii din Gura Humorului, în majoritate meșteșugari, să aibă câștiguri mai bune, să-i ajute la cazarea militarilor, la procurarea cailor de poștă și a alimentelor zilnice necesare.

Cu privire la problemele de natură juridică și de ordine publică, colonia putea fi trecută sub jurisdicția autorităților de resort din Gura Humorului. Rezervele fondului comunei ar fi putut asigura pâinea și semințele necesare pentru sprijinirea coloniștilor, de asemenea aceștia puteau primi bani pentru a cumpăra vite și animale de povară, care să-i ajute la muncile agricole, dar fără alte cheltuieli suplimentare.